

บทที่ ๒

กำเนิดรามัญนิภาษ

บทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอกำเนิดรามัญนิภาษ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดรามัญนิภาษ ลักษณะของรามัญนิภาษ และธรรมเนียมของรามัญนิภาษ โดยแยกประเด็นไว้ดังนี้

๒.๑ กำเนิดรามัญนิภาษ

๒.๑.๑ พระพุทธศาสนาหยั่งรากลงในรามัญประเทศ

ตามหลักฐานฝ่ายรามัญปรากฏว่า ชาวรามัญได้นับถือพระพุทธศาสนามาแต่โบราณกาล ดังข้อความในศิลาจารึกกัลยาณี สมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์แห่งกรุงหงสาวดี รามัญประเทศว่า “พระพุทธศาสนกาลล่วงแล้วได้ ๒๑๘ พรรษา พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช ได้เสวยราชสมบัติในเมืองปาตลีบุตรมหานคร พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ประชุมพระอรหันต์ทำตติยนับคายนาเสร็จแล้ว จึงให้พระโสณะกับพระอุตตรเถระมาในรามัญประเทศ ในแผ่นดินพระเจ้าศิริมาโสกราชราชสมบัติในสุวรรณภูมิมหานคร ตั้งอยู่ตะวันตกเฉียงเหนือแห่งเกลาสกะบรรพตเจดีย์ (คือที่ตำบลมิลินท์ ในเมืองชะเวินเดียนนี้) เมืองนั้น เบื้องตะวันออกอยู่บนเนินเขาถึงหนึ่ง เบื้องตะวันตกอยู่ในที่ราบ ก่อกำแพงไปบรรจบกัน เมืองนั้นบัดนี้เรียกว่าโกลมัตติกะนคร^๑ เพราะว่าเป็นที่หล่มหนองคูดังที่อยู่ของพวกกุลา และเมืองนั้นไม่ไกลจากทะเล เมื่อพระเถระไปถึงนั้น มเหสีของพระเจ้าสุวรรณภูมิประสูติพระราชบุตรองค์หนึ่ง จึงได้ขนานนามว่า โสตนุระ^๒ และพระโสณะพระอุตตรเถระได้แสดงธรรมพรหมชาลสูตรเป็นปฐม ได้หยั่งรากพระศาสนาลงในรามัญประเทศ เมื่อพระพุทธศาสนกาลล่วงแล้วได้ ๒๓๖ พรรษา”^๓

สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงแสดงพระมติไว้ว่า

“ที่เรียกว่า สุวรรณภูมิประเทศ ที่ว่าพระโสณะกับพระอุตตรเถระ เชิญพระพุทธศาสนามาประดิษฐาน มอญอ้างว่า คือที่เมืองสะเทิม อยู่ในอ่าวมะตะมะ ถ้าไทยเราจะอ้างว่าอยู่ในเมืองเรา

^๑พระมหาวชิราลงกรณ (เรื่อง เปรียบเทียบ), รามัญสมณะวงศ์, แปลจากฤคศิลาจารึก, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๑), หน้า ๖-๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๓พระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค), ประวัติศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๖.

ข้าพเจ้าเห็นว่าหลักฐานมีมากกว่ามอญ ด้วยเมืองโบราณชื่อว่า สุวรรณภูมิ คือเมืองอุทงของเรามี แม้จะว่าด้วยเรื่องทองที่เป็นเหตุให้เรียกว่า ประเทศสุวรรณภูมิ ในเมืองมอญไม่มีบ่อทอง มามี ในเมืองเรา ก็เป็นพยานอยู่ แต่ข้อเรื่องเมืองสุวรรณภูมินี้ ไม่จำเป็นต้องเถียง ข้าพเจ้าเห็นว่า ความจริงจะเป็นดังอธิบายของอาจารย์ริส เดวิดส์ คำที่เรียกสุวรรณภูมิประเทศ จะหมายความว่า ประเทศทางนี้ ตั้งแต่ประเทศรามัญลงมาจนประเทศสยามข้างฝ่ายตะวันตก หรือบางที่จะตลอดออกไปจนเมืองญวนทุกวันนี้ ในครั้งนั้นจะรวมเรียกกันว่า สุวรรณภูมิประเทศทั้งสิ้น พระโศณะ พระอุตตระ คงจะมาขึ้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งข้างฝั่งทะเลอ่าวเบงกอล บางทีอาจขึ้นที่เมืองสะเทิมก็ได้ แต่ความจริงมีอยู่อย่าง ๑ ซึ่งผู้ศึกษาโบราณคดีในประเทศอื่นยังไม่ทราบ คือว่าในสยามประเทศ ทางตะวันตก มีเมืองโบราณอยู่เมือง ๑ มีรอยพระสถูปเจดีย์วิหารมากมาย บรรดาเมืองทางสุวรรณ ภูมิประเทศนี้ ทั้งเมืองพม่ารามัญจนตลอดแหลมมลายู ไม่มีเมืองที่ไหนที่ใหญ่โตเท่าแก่กว่าเมือง ที่ว่านี้ หนังสือโบราณเรียกชื่อว่าเมืองชัยสิริบ่าง เมืองสิริชัยบ่าง เมืองศรีวิชัยบ่าง เป็นเมืองร้างมา แต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ฟังกลับตั้งเป็นเมืองขึ้นเมื่อทำรถไฟ ทุกวันนี้เรียกชื่อว่าเมืองนครปฐม มีหลักฐานหลายอย่างซึ่งมาพบเมื่อภายหลัง

ทำให้เห็นสมดังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริและได้ทรง จารึกไว้ที่พระปฐมเจดีย์ ว่าเมืองนี้เป็นเมืองที่รับพระพุทธศาสนามาประดิษฐานแต่ครั้ง พระเจ้าอโศก ข้อที่ ๑ รูปสัณฐานพระสถูป (คุรูปพระปฐมเก่าที่ก่อตัวอย่างไว้ เอาพระปรารักษ์ ซึ่งพระยาภานสร้างเสริมเมื่อภายหลังออกเสีย) ก็เหมือนรูปพระสถูปชัยสถูป ของพระเจ้าอโศก และก่อด้วยอิฐทำนองเดียวกัน ข้อที่ ๒ ที่พระปฐมเจดีย์ขุดพบศิลารูปวงล้อ คือพระธรรมจักร ซึ่งเป็นวัตถุที่บูชาแทนพระพุทธรูปเป็นอันมาก สมด้วยการสอบสวนของผู้ศึกษาโบราณคดีใน อินเดีย ว่าครั้งพระเจ้าอโศกไม่สร้างพระพุทธรูป พระพุทธรูปเป็นของเพิ่งมีขึ้นภายหลัง ข้าพเจ้า ไม่ได้ยินว่าที่ใด ๆ ในประเทศอื่นทางนี้ ได้ขุดพบพระธรรมจักรมากเหมือนดังพระปฐมเจดีย์ จึงเห็นว่าเมื่อพระเจ้าอโศกแผ่พระพุทธศาสนาออกมาต่างประเทศ จะเป็นด้วยส่งพระอรหันต์ เป็นศาสนทูต ก็ตาม ส่งข้าราชการออกมาเป็นศาสนทูตก็ตาม หรือประชาชนชาวอินเดียที่ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้ว ออกมาทำมาค้าขายในครั้งนั้นก็ตาม ข้าพเจ้าเชื่อว่า ได้มาสั่งสอน พระพุทธศาสนาแก่พวกชาวอินเดียที่มีอำนาจอยู่แล้วที่เมืองนครปฐม ให้เลื่อมใสใน พระพุทธศาสนาไปแล้ว พระพุทธศาสนาจึงได้แพร่หลายไปถึงคนพื้นเมือง ข้อนี้จะลืมนเสียไม่ได้ ว่า การสอนศาสนาต้องพูดเข้าใจภาษาถิ่น เพราะเหตุที่เมืองนครปฐมเป็นเมืองถือพระพุทธศาสนา ขึ้นก่อนเมืองอื่น ๆ ในสุวรรณภูมิประเทศ จึงเรียกพระเจดีย์องค์ที่แรกสร้างขึ้นในเมืองนั้นว่า พระปฐมเจดีย์มาตั้งแต่ดั้งเดิม ต่อมาพระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายออกไปเมืองอื่น ๆ ในประเทศนี้

จากเมืองนครปฐม ด้วยเหตุนี้ ประชาชนชาวเมืองที่อยู่ทางอ่าวสยามข้างฝ่ายตะวันตก ตลอดจนเมืองลาวในมณฑลพายัพ และเมืองมอญ เมืองพม่า โดยมากจึงนับถือพระพุทธศาสนาแต่เดิม”^๔

ในหนังสือเรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ ของ เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า “เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐ เศษ พระเจ้าอโศกมหาราชได้เป็นใหญ่ในอินเดีย ได้ทรงเลือกสรรพระอรหันต์ ชื่อ โสณะและอุตตระสององค์ ไปประกาศศาสนายังประเทศสุวรรณภูมิซึ่งเข้าใจว่า เป็นตอนหนึ่งตอนใดในแหลมอินโดจีนนี้เอง นอกจากนี้ยังมีเค้าปรากฏอยู่ในหนังสือภาพของอินเดีย คือคัมภีร์รามายณะและคัมภีร์มหาภารตะ ซึ่งมีอายุอยู่ในยุคใกล้เคียงกัน ว่าได้มีชาวอินเดียลงเรือข้ามทะเลมาค้าขายในแถบแหลมอินโดจีนนี้ แต่สมัยต้นพุทธกาลแล้ว ในชาดกที่กล่าวถึงชาวอินเดียลงเรือมาค้าขายยังประเทศสุวรรณภูมิ มีอยู่ ๓ เรื่อง คือ

๑. มหาชนกชาดก กล่าวไว้ว่า พระมหาชนกบรรทุกสินค้าลงเรือไปพร้อมกับพวกพานิชชาวสุวรรณภูมิ...

๒. สังขพราหมณ์ชาดกเล่าว่า พราหมณ์ชื่อสังขจะเป็นเศรษฐีใหญ่ ลงเรือไปค้าขายยังแดนสุวรรณภูมิ...

๓. สุสันธิชาดก เล่าว่า พระยาครุฑแปลงเป็นมานพมาเล่นสากกับพระเจ้าดัมพราชแห่งกรุงพาราณสี แล้วลักพานางสุสันธิผู้มีกลิ่นกายหอมดังแก่นจันทร์ ซึ่งเป็นมเหสีของพระเจ้าดัมพราช ไปสมสู่ด้วยยังพิภพสุบรรณ พระเจ้าดัมพราชตรัสให้นายอัครคนขับรับของพระองค์ ไปติดตามสืบหานางสุสันธิในแดนประเทศต่าง ๆ ในที่สุด นายอัครก็ได้อาศัยโดยสารเรือพ่อค้าชาวภารุกัจฉาซึ่งจะไปสู่สุวรรณภูมิ...

เรื่องที่เล่ามานี้ แสดงว่า สุวรรณภูมิเป็นแผ่นดินอยู่ถัดอินเดียมาทางตะวันออกโดยทางทะเล และคงเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ ชาวอินเดียจึงกล้าฝ่าอันตรายข้ามน้ำข้ามทะเลมาค้าขาย สุวรรณภูมินี้ยุคกันว่า อยู่ในแหลมอินโดจีน แต่จะเป็นตอนไหนโดยเฉพาะสมัยนั้นทราบไม่ได้ชัด นักปราชญ์โบราณคดีก็ยังเถียงกันอยู่ บางท่านก็ว่าอยู่ที่ตอนใต้ของประเทศพม่า บ้างก็ว่าอยู่ที่แหลมมลายูตอนเหนือ แต่ที่มีผู้เห็นพ้องกันมาก ว่าศูนย์กลางของสุวรรณภูมิอยู่ที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา หรือบริเวณนครปฐม อันเป็นแดนซึ่งในสมัยพันกว่าปีขึ้นไป เป็นประเทศซึ่งนักปราชญ์โบราณคดีกำหนดเรียกว่า อาณาจักรทวารวดี เวลานี้มีบางท่านเรียกแหลมอินโดจีนทั้งหมดว่า แหลมทอง ทั้งนี้ก็เห็นจะเป็นทำนองเดียวกับที่เราเรียก อินเดีย ถ้าว่าถึงอินเดียสมัย ๓-๔ พันปีขึ้นไป ก็ต้องเป็นอินเดียตอนลุ่มน้ำสินธุ ถ้าเป็นอินเดียสมัยต้นพุทธกาล ก็อยู่ที่

^๔พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ ตอน ๑, (พระนคร : บริษัทโอเดียนสโตร์, ๒๔๕๕),

มัธยมประเทศ แต่ถ้าว่าถึงอินเดียในปัจจุบัน ก็เป็นอินเดียทั้งหมด จะเป็นตอนไหน ก็เรียกว่าอินเดียได้ทั้งนั้น”^๕

ในหนังสือเรื่อง สุวรรณภูมิ ของนายชนิต อยู่โพธิ์ ซึ่งได้รวบรวมพรรณานะของนักปราชญ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องสุวรรณภูมินี้ไว้ กล่าวว่า “พม่าอ้างว่า สุวรรณภูมิตั้งอยู่ในพม่า เพราะมีหนังสือซึ่งนักปราชญ์ของมอญและพม่าแต่งไว้ เช่น จาริกกัลยาณี และคัมภีร์ศาสนวงศ์ ระบุว่าสุวรรณภูมิตั้งอยู่ในพม่าตอนใต้ ต่อมาเมื่ออังกฤษปกครองพม่า ก็มีผู้รู้ชาวอังกฤษได้ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของพม่าตามหนังสือเหล่านั้น เลยตกลงเชื่อเอาง่าย ๆ ว่า สุวรรณภูมิคือดินแดนพม่าตอนใต้ และระบุลงไปว่า สุวรรณภูมิ คือสุวรรณนคร หรือเมืองสะเทิม บางรายก็ระบุว่า ได้แก่เมืองพะโค (Pegu) คือหงสาวดี และเมืองมะระแหม่ง โดยอาศัยหนังสือที่เขียนกันไว้ก่อนดังกล่าวนั้น นักปราชญ์ในปัจจุบัน ทั้งฝรั่งและแขกเลยยอมรับมาตาม ๆ กันว่า สุวรรณภูมิคือประเทศพม่าตอนล่าง หรือสุวรรณนคร”^๖

หลวงวิจิตรวาทการ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ประวัติศาสตร์สากลเล่ม ๓ ว่า “คำว่า “สุวรรณภูมิ” หรือแหลมทอง มีที่ใช้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในชาดกต่าง ๆ เมื่อกล่าวถึงการลงสำเภาค้าขาย ก็มักกล่าวว่ามาสุวรรณภูมิเสมอ สมัยพระเจ้าอโศก ซึ่งมีเรื่องอยู่ว่า พระเจ้าอโศกมหาราช จักรพรรดิอินเดีย ได้ส่งพระโศณและพระอุตตระ นำพระพุทธศาสนามาประกาศในสุวรรณภูมิ แต่ก็ยังมีปัญหาที่ยังไม่ตกลงกันแน่ว่าสุวรรณภูมินั้นอยู่ไหน ไทยเราถือว่า ขอบเขตของสุวรรณภูมิเริ่มตั้งแต่รามัญไปจดฉนวน และตั้งแต่พม่าไปถึงปลายแหลมมลายู ซึ่งถ้าเป็นดังนี้ ก็แปลว่าศูนย์กลางสุวรรณภูมินั้น คือที่ที่เป็นประเทศเราเวลานี้”^๗

ตามพรรณานะของนักปราชญ์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า สุวรรณภูมิมิได้หมายถึงประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นประเทศรามัญในอดีต พม่าในปัจจุบัน หรือประเทศสยามในอดีต คือประเทศไทยในปัจจุบัน รวมทั้งประเทศเขมร ลาวและฉนวนด้วย ไม่จำเป็นต้องเถียงกันตามพระมติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์

^๕เสฐียร โกเศศ, แหยมอินโดจีนสมัยโบราณ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาเกษตรหิรัญรักษา (อุ่ม ภูวนแสน), (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๘๒), หน้า ๒๖-๒๗.

^๖นายชนิต อยู่โพธิ์, “สุวรรณภูมิ”, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ในพิธีเปิดป้ายพระนามพระพุทธรูปสี่ลาขาว และวางศิลาฤกษ์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ พ.ศ.๒๕๑๐, อ้างใน สุเชาว์ พลอยชุม, คณะสงฆ์รามัญนิกายในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๗-๘.

^๗หลวงวิจิตรวาทการ, ประวัติศาสตร์สากล เล่ม ๓, (พระนคร : สำนักพิมพ์เพลินจิตต์, ๒๔๙๓), หน้า ๑๐.

อันที่จริง พวกเราทั้งหมดที่อยู่ในดินแดนอันนี้ จะเป็นพม่า หรือไทย ญวน หรือเขมร ลาว หรือมลายู ก็เป็นชาวสุวรรณภูมิ หรือชาวแหลมทองด้วยกัน และคำว่า สุวรรณภูมิ หรือชาวแหลมทองนั้น มิได้หมายถึงประเทศใดโดยเฉพาะ หากหมายถึงดินแดนเหล่านี้ทั้งหมด

ภาคพื้นสุวรรณภูมิ เป็นที่ชาวอินเดียครั้งพุทธกาลรู้จักแล้วอย่างดี เมื่อพระเจ้าอโศก ได้ทรงสังคายนาพระพุทธรวณะ พ.ศ. ๓๐๑ ก็ได้ส่งพระโสณะกับพระอุตตระมาประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาลงในดินแดนแหลมทองภาคนี้ทั้งภาค แต่การเดินทางจากอินเดียมาทางนี้ในครั้งกระโน้น จำจะต้องผ่านทางพม่าก่อน และเมื่อเข้าถึงที่ใดก็ประกาศพระศาสนาเรื่อยไป เมื่อเข้าถึงพม่าก็เริ่มประกาศในพม่า และพระพุทธรูปศาสนาได้แผ่เข้ามาถึงนครปฐมใน พ.ศ. ๓๐๐ เชนั่นเอง แสดงให้เห็นว่า ผู้ประกาศพระพุทธรูปศาสนา ได้เร่งรัดแผ่พระพุทธรูปศาสนาในดินแดนอันนี้ให้เร็วที่สุดที่จะเร็วได้ การเดินทางจากดินแดน ซึ่งเวลานี้เป็นพม่าเข้ามาดินแดนซึ่งเวลานี้เป็นประเทศไทยนั้น ลำบากมาก ครั้งกระโน้นต้องเลียบฝั่งทะเลอ่าวเบงกอลลงไปทางใต้แล้วก็เลี้ยวซ้ายเข้ามาพระพุทธรูปศาสนาจึงได้เข้ามาจนนครปฐม และแพร่หลายลงไปทางใต้ ก่อนที่จะวกขึ้นไปทางเหนือ แต่ควรเป็นที่เชื่อได้ว่า คำว่า “สุวรรณภูมิ” ที่เรียกกันในครั้งกระโน้น หรือแหลมทอง ดังที่เรียกกันในเวลานี้ไม่ได้หมายถึงเพียงพม่า ไม่ได้หมายถึงเพียงเมืองเรา และไม่ได้หมายถึงที่ใดโดยเฉพาะ แต่หมายถึงดินแดนรูปขวานนี้ทั้งหมด และดินแดนที่จะนับเป็นสุวรรณภูมินี้ได้นั้น ก็คือ ดินแดนที่เราสามารถจะขีดเส้นตรงจากพรมแดนยูนนาน (สუნหน่า) ลงไปถึงปลายแหลมมลายู และขีดเส้นเยื้องจากแม่น้ำพรหมบุตรไปจนถึงปากแม่น้ำโขง

อันที่จริง ฝรั่งเศสก็ขีดเส้นอย่างที่ว่านี้เหมือนกัน แต่เขาไม่รู้จะเรียกดินแดนตอนนี่ว่าอะไร ก็จับเอาลักษณะการที่แผ่นดินนี้ตั้งอยู่ระหว่างอินเดียกับจีน ไปขนานนามเอาใหม่เรียกอย่างง่าย ๆ ว่า “อินโดจีน”^๔

นายเสถียร โพธิ์นันทะ ซึ่งเป็นผู้ที่ค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนา และหลักธรรมของนิกายต่าง ๆ ในพระพุทธรูปศาสนามากผู้หนึ่ง ทั้งจากเอกสารที่เป็นภาษาไทยและภาษาจีน ได้กล่าวว่า “สุวรรณภูมิอันเป็นแหล่งแรกที่พระพุทธรูปศาสนามาตั้งนั้น เข้าใจว่า น่าจะได้แก่บริเวณตั้งแต่ตอนใต้ของพม่าเดิมนี่ (ซึ่งต่อมาเป็นอาณาจักรมอญ) กินตลอดมาถึงภาคกลางของประเทศไทย มีศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่จังหวัดนครปฐม มีพวกมอญละว้าเป็นคนพื้นเมือง เนื่องจากที่บริเวณจังหวัดดังกล่าว ปรากฏซากโบราณสถานมากมายล้วนแต่ใหญ่โต สร้างตามคตินิยมเก่า ถึงครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชก็มีเช่น พระสถูปพระปฐมเจดีย์องค์เดิมซึ่งอยู่ภายในพระสถูปใหญ่

^๔เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๐-๑๒.

ซึ่งเห็นอยู่ในบัดนี้^๕ ในหนังสือศาสนวงศ์ ของพระปัญญาสาวิชาวพม่า ว่า “คำว่า สุวรรณภูมิในที่นี้เป็นชื่อของรัฐหนึ่งในรัฐรามัญทั้ง ๓ รัฐรามัญทั้ง ๓ นั้นคือ หงสาวดี เมะตะมะ สุวรรณภูมิ”^๖

๒.๑.๒ พระเจ้าธรรมเจดีย์ฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

พระมหากษัตริย์มอญในอดีตมีหลายพระองค์ แต่ที่คนทั่วไปรู้จักได้แก่ พระเจ้าราชาธิราช พ.ศ.๑๕๒๘ ถึง ๑๕๖๖ กับพระเจ้าธรรมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๕ ถึง ๒๐๓๕ เพราะเป็นยุคที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพระพุทธศาสนามากที่สุด จนทำให้มั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้ ทั้งเป็นแบบอย่างให้ไทยและพม่ารับไว้เป็นอย่างมากสืบถึงปัจจุบัน กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นิพนธ์ไว้สรุปได้ดังนี้ พระเจ้าหงสาวดีธรรมเจดีย์ มิได้เป็นเชื้อชาติราชสกุลแรก ปรากฏว่าบวชเป็นสามเณรอยู่ ณ วัดสีปรางค์ในเมืองหงสาวดี แต่ฉลาดรอบรู้ พระไตรปิฎกและเทศน์ดี มีคณินิยมมาก จนถึงตะละท้าวราชธิดาของพระเจ้าราชาธิราช รับเป็นโยมอุปฐากด้วยทรงพระเมตตาแต่ยังเป็นสามเณร ครั้นอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้นามฉายาว่า “ปิฎกธร” เรียกในหนังสือราชาธิราชตามแบบไทยว่า “พระมหาปิฎกธร”^๗ เมื่อล่วงสมัยมหาพุทธสงครามแล้ว มอญกับพม่าเป็นไมตรีกัน พระธรรมราชาธิราชโอรส ซึ่งรับรัชทายาทพระเจ้าราชาธิราชยกนางตะละเจ้าท้าวให้เป็นมเหสีพระเจ้าอังวะ แต่พระเจ้าอังวะองค์นี้อยู่มาได้ไม่ช้าถูกคนร้ายปลงพระชนม์จึงเอกราชสมบัติ นางต้องตกยากอยู่ในเมืองพม่าด้วยกันกับธิดา พระมหาปิฎกปิฎกธรพยายามตามขึ้นไปคึดกลอุบายลักตะละท้าวกับธิดาหนีพม่ากลับมายังเมืองหงสาวดีได้ ต่อมาถึง พ.ศ. ๑๕๕๖ เมืองหงสาวดีว่างพระเจ้าแผ่นดิน ด้วยไม่มีเจ้านายที่สืบสายจากพระเจ้าราชาธิราชพวกชาวเมืองหงสาวดีพร้อมใจกันเชิญตะละเจ้าท้าวขึ้นครองราชย์สมบัติ นางจึงชวนให้พระปิฎกธรลาสิกขามาช่วยราชการ แล้วให้อภิเษกสมรสกับพระราชธิดา จึงได้มียศเป็นเจ้าและเป็นคนสำคัญในบ้านเมืองนั้นมา นางตะละเจ้าท้าวครองราชย์สมบัติได้ ๗ ปี ทรงปรารถนาพระองค์ทรงชราแล้ว จึงตั้งให้ราชบุตรเขยเป็นมหาอุปราชสำเร็จราชการแผ่นดินมาจนพระนาง

^๕เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย, (พระนคร : สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๒-๓.

^๖พระปัญญาสาวิ, ศาสนวงศ์, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โสม ฌนฺโณ), (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖), หน้า ๕๒.

^๗กิตติ วรกุลกิตติ, มอญเสียเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเท็คโปรโมชัน แอนด์ แอดเวอร์ไทซิง จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑ - ๓๒.

สิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ.๒๐๑๕ พระมหาปิฎกธรรก็ได้รับรัชทายาทราชาภิเษกทรงนามว่า “พระเจ้ารามาชิบดี” แต่ในพงศาวดารพม่าเรียกว่า “พระเจ้าธรรมเจดีย์”^{๑๒}

จากการศึกษาพระประวัติของพระมหาปิฎกธรร แสดงให้เห็นว่า พระมหาปิฎกธรร ได้บรรพชาอุปสมบทมาในพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจในพระไตรปิฎก คือหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้นเมื่อเสวยราชสมบัติเป็นกษัตริย์แห่งกรุงหงสาวดี ได้ทรงทราบว่าพระสงฆ์ในรามัญประเทศแตกออกเป็นหลายนิกาย จึงมีทรงตั้งพระราชหฤทัยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์เป็นสมณวงศ์อันเดียวกันเหมือนแต่เดิมมา ดังปรากฏในตำนานการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในเมืองมอญว่า

เรื่องตำนานการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในเมืองมอญครั้งนั้นว่า ในกาลเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ขึ้นเสวยราชย์ พระสงฆ์ในรามัญประเทศแตกแยกกันอยู่เป็น ๖ นิกาย ต่างรังเกียจไม่ร่วมสังฆกรรมกัน และถือคติประเพณีแปลกผิดกันไปต่าง ๆ พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงพระวิตกว่าจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญเสีย ทรงพระราชดำริใคร่ครวญเห็นทางที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้ดีขึ้น มีอยู่จึงให้นิมนต์พวกพระเถระที่เป็นคณาจารย์ในนิกายต่าง ๆ มาปรึกษา ตรีศอ้างถึงครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงชำระสมณวงศ์ให้บริสุทธิ์ แล้วให้พระเถระเชิญพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในลังกาทวีปมีพระโสณะกับพระอุตตรมหาเถระ ๒ องค์ด้วยกัน เชิญพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศ จึงร่วมสมณวงศ์อันเดียวกันมาแต่เดิม เพราะรับอุปสมบทสืบมาแต่พระมหาเถระที่มาจากกรุงปาตลีบุตรทั้ง ๓ องค์นั้น ครั้นจำเนียรกาลนานมา มีพระเจ้าแผ่นดินลังกาทรงตั้งพระเถระองค์หนึ่ง ซึ่งมีคุณูปการแก่พระองค์เมื่อเวลาตกยาก ให้เป็นราชครูและสร้างอภยคีรีวิหารถวายเป็นที่สำนักมีพระสงฆ์ในเมืองลังการังเกียจความประพฤติกของพระเถระที่เป็นราชครูไม่ยอมร่วมสังฆกรรมด้วย พระสงฆ์ลังกาก็เริ่มแตกกันเป็น ๒ พวก พวกที่รับอุปสมบทสืบวงศ์มาแต่พระมหินทร มหาเถระ ได้นามว่า “พวกมหาวิหาร” เพราะอยู่วัดมหาวิหาร พระสงฆ์พวกที่สืบวงศ์มาจากพระราชครูได้นามว่า “พวกอภยคีรีวิหาร” เพราะอยู่วัดอภยคีรีวิหาร แต่นั่นก็เกิดนิกายต่าง ๆ ขึ้นในลังกาทวีป เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมทรามมาจนถึง พ.ศ.๑๗๐๗^{๑๓}

ตามตำนานที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มิใช่แต่ในรามัญประเทศเท่านั้น ที่แตกแยกกันอยู่หลายนิกาย แม้แต่ในลังกาทวีปก็แตกแยกออกเป็น ๒ นิกายเช่นเดียวกัน คือ พวกมหาวิหาร และพวกอภยคีรีวิหาร เป็นเหตุทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมทรามลง จนถึง พ.ศ. ๑๗๐๗

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๓๔.

จึงได้กษัตริย์ผู้ทรงครองลังกาทวีปเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้เหลือนิกายเดียว จะได้นำเสนอต่อไป

พระเจ้าสิริสังฆโพธิปรักรมพาหุได้ครองลังกาทวีป เป็นมหาราช พุทธศาสนูปถัมภก ให้ฟื้นฟูพระศาสนาด้วยให้กำจัดพระสงฆ์นิกายอื่นๆ เสียทั้งหมด คงไว้แต่พระสงฆ์มหาวิหารรับสืบบวชมาแต่พระมหินทรมหาเถระนิกายเดียว และให้ทำสังคายนาเหมือนอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช สมณวงศ์และระเบียบวัตรปฏิบัติของสงฆ์ในลังกาทวีปก็หมดมลทินกลับบริสุทธิ์อย่างเดิมแต่นั้นมา แต่ส่วนรามัญประเทศ สมณวงศ์ซึ่งพระมหาเถระ โสณะกับพระอุตตระได้ประดิษฐานไว้เสื่อมทรามมาช้านาน เพราะเกิดวิบัติต่าง ๆ ในบ้านเมือง เช่นถูกศัตรูรุมฆ่ายี้เป็นต้น เป็นมูลเหตุให้พระสงฆ์แตกกันเป็นหลายนิกายถือคติต่างกันและรังเกียจกันและกัน การที่จะฟื้นฟูพระศาสนาให้บริสุทธิ์จำต้องรวมสังฆมณฑลให้เป็นนิกายเดียว และถือคติวัตรปฏิบัติอย่างเดียวกัน แต่จะยกนิกายใดที่มีอยู่ว่าบริสุทธิ์และยุบนิกายอื่นเข้ามา ก็เห็นว่าจะไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะคงจะรังเกียจกันอยู่ตนเอง จึงทรงพระราชดำริว่า พระเถระผู้เป็นคณาจารย์ทุกนิกาย ควรจะพร้อมกันไปปรับปรุงสมทบต่อนิกายมหาวิหารในลังกาทวีป ซึ่งพระเจ้าปรักรมพาหุมหาราชได้ทรงทำบริสุทธิ์แล้วนั้น ให้มีคณะสงฆ์รามัญอันบริสุทธิ์เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วมาให้อุปสมบทแก่ผู้อื่นต่อไป จนมีพระสงฆ์แว่นสัสมหาวิหารวงศ์เดียวในรามัญประเทศ

พระศาสนาจึงฟื้นคืนบริสุทธิ์ได้เหมือนอย่างในลังกาทวีป พระเถระต่างนิกายเห็นชอบตามพระราชบริหาร จึงสมมติให้พระเถระ ๒๒ รูปได้รับอุปสมบทในเมืองลังกาและมีพระภิกษุอนุจรถตามไปด้วยอีก ๒๒ รูป รวม ๔๔ รูปด้วยกัน ฝ่ายพระเจ้าธรรมเจดีย์ก็โปรดแต่งพระราชทูตให้เป็นพระราชสาสน์พาพระสงฆ์ลงเรือ ๒ ลำไปยังเมืองลังกา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๘ ก็ใน สมัยนั้น พระเจ้าภูวเนกพาหุได้เป็นใหญ่ในเมืองลังกาข้างฝ่ายใต้ตั้งราชธานีอยู่ ณ เมืองชัยพัฒนานคร เป็นพุทธศาสนูปถัมภกอยู่ในลังกาทวีป เมื่อได้ทรงทราบพระราชประสงค์ได้เอาเรือขนานทอดทำเป็นโบสถ์ที่กลางลำน้ำกัลยาณี อันอยู่ในเขตพระนครแล้วให้คณะพระสงฆ์ลังกาบวชแปลงพระมอญที่ไป พระวันรัต มหาเถระสังฆนายกฝ่ายอรัญวาสีเป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทแก่พระมอญพวกหนึ่ง และพระธรรมกิตติสังฆนายก ฝ่ายคามวาสีเป็นอุปัชฌาย์บวชพระมอญอีกพวกหนึ่งปรากฏในศิลาจารึกกัลยาณีว่าเมื่อวันบวชนั้นพระสงฆ์ลังกาใช้ชาวประเทศอื่นซึ่งไปคอยอยู่ก่อนบวชเสียก่อน แล้วจึงให้พระมอญบวช และเมื่อก่อนจะบวชนั้นบังคับให้สึกออกจากสมณเพศเป็นคฤหัสถ์เสียก่อนแล้วจึงให้บรรพชาและอุปสมบทใหม่เพื่อให้เป็นลังกาวงศ์โดยบริสุทธิ์^{๑๔}

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔ - ๓๕ .

๒.๕.๓ จารึกกัลยาณี และกัลยาณีสีมา

จารึกกัลยาณี เป็นจารึกโบราณและเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญของพระราชอาณาจักรมอญ ที่พระเจ้าธรรมเจดีย์หรือพระมหาปิฎกธรรพะมหากษัตริย์แห่งกรุงหงสาวดีโปรดเกล้าฯ ให้จารึกประวัติการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในเมืองมอญ ในโอกาสที่มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในรามัญประเทศ และการผูกพัทธสีมาพระอุโบสถกัลยาณีที่เมืองหงสาวดี เมื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และการผูกพัทธสีมาสำเร็จแล้ว พ.ศ. ๒๐๒๕ โปรดเกล้าฯ ให้จารึกเหตุการณ์ดังกล่าวบนแผ่นศิลาจารึกทำด้วยศิลาสูงประมาณ ๒.๑๐ เมตร กว้าง ๑.๒๕ เมตร หนา ๔๒.๕ เซนติเมตร มีจำนวน ๑๐ หลัก จารึก ทั้งสองด้านเป็นภาษาบาลี ๓ หลัก เป็นคำแปลภาษามอญ ๗ หลัก พ.ศ. ๒๓๐๐ อลองพญาภักษัตริย์พม่าได้ยกกองทัพตีกรุงหงสาวดีและเผากรุงหงสาวดีพินาศย่อยยับหมดจนมอญต้องเสียดินแดนให้แก่พม่า พม่าทุบทำลายจารึกกัลยาณีที่จารึกเป็นภาษามอญเสียหายหมด คงเหลืออยู่ในสภาพดีเพียงจารึกภาษาบาลีจำนวน ๒ หลักเท่านั้น มูลเหตุที่พระเจ้าธรรมเจดีย์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างจารึกกัลยาณี เพื่อรวบรวมตำนานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิ (รามัญประเทศ) ประวัติการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ตลอดจนแบบแผนการผูกพัทธสีมาในรามัญประเทศที่เป็นแบบแผนการผูกพัทธสีมาในมอญและพม่าในปัจจุบัน

หลังจากการสิ้นสุดมหายุทธระหว่างมอญและพม่าในสมัยพระเจ้าราชาธิราชมหาราชเจ้าของมอญทรงมีชัยชนะพม่าเข้าศึกแล้ว พระราชอาณาจักรของมอญที่มีความสงบสุขมีพระมหากษัตริย์มอญครองกรุงหงสาวดี เนื่องจากบ้านเมืองเพิ่งผ่านการศึกสงครามและยับเยินเสียหายมาก การพระศาสนาในเมืองมอญเสื่อมลง พระสงฆ์แตกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ถึง ๖ นิกายต่างรังเกียจไม่ยอมร่วมสังฆกรรมกัน และถือคติประพฤติดิฉินไปแม้การผูกพัทธสีมาก็มีข้อแตกต่างขัดแย้งไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันมีผลกระทบให้พระพุทธศาสนาเสื่อมทรามลงเป็นอันมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่แตกต่างจากพระธรรมวินัย หลังจาก that พระสงฆ์ได้บรรพชาและอุปสมบท ณ อุทกเสมาในแม่น้ำกัลยาณีแล้ว พระเจ้าภูมิเนกพาหุ ได้พระราชทานนามเป็นการเฉลิมพระเกียรติแก่พระสงฆ์เถระมอญเหล่านั้นเป็นชั้น “สามิ” (เช่นเดียวกับพระราชกณะ) ทั้ง ๒๒ รูป จากนั้นพระสงฆ์มอญทั้งหมดได้เดินทางกลับกรุงหงสาวดี เมื่อพระสงฆ์มอญได้เดินทางถึงหงสาวดี พระเจ้าธรรมเจดีย์โปรดเกล้าฯ ให้กำหนดสถานที่สำหรับสร้างอุโบสถ (มีลักษณะสีมาในจารึกกัลยาณีพิสดารมาก) และเป็นวิสุคามสีมาที่ถูกต้องตามวินัย สำหรับเป็นอุโบสถให้คณะสงฆ์ที่บวชแปลงเป็นลังกาวงศ์นั้นทำสังฆกรรม ทรงเลือกสถานที่สำหรับสร้างอุโบสถได้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ที่ขานเมืองหงสาวดี ทางด้านทิศตะวันตกของพระราชดุมเตาให้พระสงฆ์ที่แปลงเป็นลังกาวงศ์มาใหม่ทำพิธี

ผูกพัทธสีมาแล้วทรงสร้างอุโบสถขึ้นที่นั่น สำหรับอุโบสถพระสงฆ์ที่บวชแปลงมาได้ทำสังฆกรรมให้เรียกว่า “กัลยาณิสีมา” เพราะเหตุที่สมณวงศ์ที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ได้รับการอุปสมบทในนทีสีมาที่ลำนํ้ากัลยาณิ เมื่อผูกพัทธสีมาแล้ว พระเจ้าธรรมเจดีย์โปรดเกล้าฯให้ชาวมอญกรุงหงสาวดีอุปสมบทเป็นลังกาวงศ์ใน สีมากัลยาณิ^๕

จากจารึกกัลยาณิ แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์มีความสำคัญมากในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ถ้าในสมัยบ้านเมืองเกิดศึกสงครามพระมหากษัตริย์ไม่ได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา พระสงฆ์จะแตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมทรามลง ดังนั้น พระเจ้าธรรมเจดีย์จึงให้ความสำคัญในการรวมพระสงฆ์เพื่อให้เป็นแบบแผนสืบต่อมา

ในการผูกพัทธสีมา พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงวินิจฉัยสอบทานศึกษาจากพระบาลีอรรถกถาฎีกาเพื่อหาความถูกต้องในการผูกพัทธสีมาให้ถูกต้องตรงกับพระธรรมวินัย เมื่อได้ข้อยุติแล้วทรงกำหนดไว้เป็นแบบแผนในการผูกพัทธสีมาและกำหนดคุณสมบัติของผู้อุปสมบทอีกด้วย เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมาที่อุโบสถกัลยาณิแล้ว โปรดเกล้าฯให้สืบหาพระเถระที่มีปัญญา มีภูมิรู้เป็นพระเถระมีพรรษา ๑๐ พรรษาขึ้นไป เพื่อเป็นอุปัชฌาย์ตามพุทธบัญญัติ ขณะนั้นในรามัญประเทศมีพระสุวรรณโสภณพระสงฆ์มอญที่ได้ไปอุปสมบทในสำนักคณะมหาวิหารในลังกามาได้ ๒๖ พรรษาแล้ว พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงอาราธนาพระสุวรรณโสภณเป็นพระอุปัชฌาย์ และโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์ชาวเมืองหงสาวดีที่มีศรัทธาอุปสมบทแปลงใหม่ โดยมีพระสุวรรณโสภณเป็นพระอุปัชฌาย์หรือจะสึกเป็นเพศฆราวาสก็ได้ด้วยเหตุนี้รามัญประเทศได้สมณวงศ์ที่บริสุทธิ์สืบต่อมา เมื่อมีอุปัชฌาย์ มีคณะสงฆ์ที่บวชแปลงลงมาจากลังกาสมณวงศ์และมีสีมาที่จะอุปสมบทอย่างบริสุทธิ์ แก่ชาวเมืองในกรุงหงสาวดีแล้วพระเจ้าหงสาวดีทรงอนุญาตให้พระสงฆ์คณาจารย์ต่าง ๆ บวชแปลงได้ตามใจสมัคร มีพระสงฆ์บวชแปลงครั้งแรก ๒๔๕ องค์ พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงอุดหนุนด้วยประการต่าง ๆ เช่นเสด็จไปในเวลาบวชและพระราชทานเครื่องบริวาร เป็นต้น พระเจ้าธรรมเจดีย์โปรดเกล้าฯ ให้จารึกตำนานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรื่องรวมการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในรามัญประเทศตลอดจนการผูกพัทธสีมาลงในแผ่นศิลาขนาดใหญ่จำนวน ๑๐ หลัก เรียกว่า จารึกกัลยาณิมิชื่อเช่นเดียวกับสีมาที่ทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์มอญที่ไปบวชแปลงที่เรียกว่า กัลยาณิสีมา

จารึกกัลยาณิทั้ง ๑๐ หลัก เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งในตำบลบ้านโงกโขยงนอกเมืองหงสาวดีด้านทิศตะวันตก แต่เมื่อกองทัพพม่าเข้าเผาทำลายกรุงหงสาวดีเมื่อ พ.ศ.๒๓๐๐

^๕พิศาล บุญผูก, “จารึกกัลยาณิและกัลยาณิสีมา”, ใน รามัญรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเท็คโปรโมชัน แอนด์ แอดเวอร์ไทซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓.

พม่าได้เข้าทำลายหลักศิลาจารึกจนแตกหักเสียหายและปล่อยกองทิ้งอยู่ในเมืองร้างนั้นอยู่นานกว่าร้อยปี จนเมื่ออังกฤษได้เข้าไปปกครองพม่า จึงได้มีการสำรวจและรวบรวมประวัติศาสตร์โบราณคดีต่าง ๆ ในดินแดนที่เป็นรามัญประเทศ นักประโบราณคดีชาวอังกฤษได้ไปสำรวจพบหลักศิลาจารึกกัลยาณีที่ถูกพบแตกนำไปเก็บรักษาไว้ที่บริเวณวัดสีมากัลยาณีหรืออุโบสถกัลยาณีที่เมืองหงสาวดีหรือเมืองพะโคในปัจจุบัน เนื่องจากศิลาจารึกกัลยาณีนี้มีประวัติเกี่ยวข้องกับอุโบสถกัลยาณีด้วย สถานที่เก็บรักษาศิลาจารึกกัลยาณีได้สร้างเป็นอาคารเล็ก ๆ ตั้งศิลาจารึกกัลยาณี ๓ หลักที่มีสภาพดี ส่วนหลักอื่นๆ ที่ชำรุดแตกหักนั้นได้รวมไว้แต่ละหลักไม่สามารถประกอบให้เป็นหลักได้

ถึงแม้ศิลาจารึกกัลยาณีถูกพม่าทุบทำลายแตกหักไป แต่ข้อความที่จารึกไว้ไม่สูญหายไป เพราะพระสงฆ์มอญได้ คัดข้อความจารึกกัลยาณีทั้ง ๑๐ หลัก จารลงบนใบลานไว้ก่อนตั้งแต่กรุงหงสาวดีเจริญรุ่งเรืองเป็นราชธานีของรามัญประเทศ นักปราชญ์มอญได้ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ประวัติการผูกพัทธสีมาและการบรรพชาอุปสมบทของ สมณวงศ์ในรามัญประเทศสืบต่อกันมาแต่โบราณ ดังนั้นแม้พม่าจะได้ทำลายศิลาจารึกกัลยาณีแต่ข้อความในศิลาจารึกยังคงปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่ นักปราชญ์จีนชื่อ คอเซียนโก (หรือทอเซียนโก) ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมโบราณคดีในประเทศพม่า เมื่อครั้งที่พม่าอยู่ในความครอบครองของอังกฤษได้พบต้นฉบับจารึกกัลยาณีที่จารลงบนใบลานและได้พิมพ์เผยแพร่ทั้งภาษาบาลีและ คำแปลเป็นภาษาอังกฤษ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งนายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้ฉบับพิมพ์ศิลาจารึกกัลยาณีนี้จากพม่า และให้พระยา พจนสุนทร (เรื่อง อติปรमानนท์) เปรียญ แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยอีกภาษาหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ หอพระสมุดวชิรญาณได้รวมพิมพ์ไว้ทั้ง ๓ ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาอังกฤษ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ทรงโปรดให้พิมพ์ทั้ง ๓ ภาษา สำหรับเป็นอนุสรณ์ทรงแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมสุภาพ กฤดากร ณ อยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ จารึกกัลยาณีถือว่าเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์มอญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิเคราะห์พระวินัยในพระพุทธศาสนาอีกด้วย เช่นการผูกพัทธสีมา ทำให้รู้ถึงเหตุผลและที่มาของแบบแผนการผูกพัทธสีมาในรามัญประเทศ ซึ่งปัจจุบันนี้ยังคงยึดถือตามแบบแผนที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงกำหนด เพราะถือกันทั่วไปในวัดมอญและพม่าว่าถูกต้องตามพระพุทธบัญญัติและยังอาจนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับารผูกพัทธสีมาในประเทศไทยได้อีกด้วย ตลอดจนถึงการพิจารณาบุคคลที่ เหมาะสมควรแก่การบรรพชาหรืออุปสมบทเพื่อให้ถูกต้อง

ตรงตามพระธรรมวินัยและเป็นประโยชน์แก่การสืบทอดรักษาพระพุทธศาสนาให้จรัสมั่นคงยั่งยืนนาน และเป็นที่ศรัทธาของชาวโลกที่แท้จริง^{๑๖}

ในการผูกพัทธสีมา จะเห็นได้ว่า พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงให้ความสำคัญมาก ทรงวินิจฉัยสอบทานศึกษาจากพระบาลีอรรถกถาด้วยพระองค์เอง เพื่อให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และเพื่อสืบทอดรักษาพระพุทธศาสนาให้จรัสมั่นคง ยั่งยืนนาน และเป็นที่ศรัทธาของชาวพุทธทั่วโลก พร้อมทั้งทรงตั้งพระราชกฤษฎีกาเพื่อพิจารณาบุคคลที่เหมาะสมที่ควรแก่การบรรพชาอุปสมบทสืบต่อมา

เมื่อพระสงฆ์ที่บวชแปลงเป็นลังกาวงศ์ด้วยใจสมัครมากแล้ว พระเจ้าธรรมเจดีย์ จึงตั้งพระราชกฤษฎีกา แก่คณะสงฆ์ลังกาวงศ์นั้น เป็นเนื้อความ ๖ ข้อคือ

๑. ห้ามมิให้อุปสมบทแก่บุคคลบางจำพวก เช่น คนที่เคยเป็นโจรผู้ร้ายหรือเป็นคนพาล อันมหาชนรังเกียจ และคนที่ร่างกายพิการ เป็นต้น

๒. จะให้อุปสมบทแก่ผู้ใด ให้ทูลพระราชาและบอกพระมหาเถระเจ้าคณะใหญ่ให้ทราบก่อน มิฉะนั้นจะให้เอาญาติโยมของผู้รับอุปสมบทมาลงโทษ

๓. ผู้ใดได้รับอุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยชอบแล้วภายหลังไปประพฤติเป็นบาปิกษุ ไม่สมควรแก่สมณเพศ เช่น หมอยา หมอดู หรือเป็นช่างหัตถกรรม หรือแสดงธรรมหาสินจ้าง หรืออยู่ระคนด้วยคฤหบดี เป็นต้น ถ้าห้ามไม่ฟังให้สึกเสีย อย่าเอาไว้

๔. ถ้าคฤหบดีจะบวชเป็นสามเณร ต้องให้เรียนรู้อักษรสมัยเสียก่อน จึงให้บวช

๕. เมื่อสามเณรจะบวชเป็นพระภิกษุ ให้สอบความรู้จุติปาปริสุทธินิสัยเสียก่อน ถ้าสามเณรองค์ใดมีความรู้ให้นำความทูลเสนอและบอกแก่พระมหาเถระคณาจารย์ พระเจ้าแผ่นดินจะโปรดให้เป็นนาคหลวง

๖. ให้พระสงฆ์ห่มผ้า และรักษากิจวัตรอย่างมหาวิหารนิกายลังกาวงศ์เป็นนิจ ห้ามมิให้แก้ไขให้ต่างพวกกันเป็นอันขาด

เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ประกาศกฤษฎีกาแก่พระสงฆ์ดังกล่าวมาแล้ว คราวนี้มีรับสั่งให้ราชบุรุษไปบอกเหล่าพระภิกษุ ซึ่งเคยสะสมทรัพย์สมบัติ คือ เงิน ทอง ช้าง ม้า และทาสมรรคมกร เป็นต้น มาแต่ก่อนขอให้เลือกเอาอย่างหนึ่ง คือ สละทรัพย์สมบัติทั้งปวงเสีย แล้วบวชแปลงประพฤติตามพระพุทธบัญญัติต่อไป หรือมิฉะนั้น ถ้ายังอาศัยในทรัพย์สมบัติไม่ทิ้งได้ก็ให้สึกออกเป็นคฤหบดีครองครองทรัพย์สมบัตินั้นต่อไป ถึงพระภิกษุที่ประพฤติผิดพระราชกฤษฎีกาข้ออื่นมาแต่ก่อนก็ให้เลิกเช่นเดียวกัน พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาโดยลักษณะ

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔ - ๘๕.

ดังกล่าวมา เริ่มจัดการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๑๕ จัดอยู่ ๓ ปี จึงสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๒ ในเวลาเมื่อจัดการสำเร็จนั้น ราชอาณาจักรกรุงเทพหงสาวดี มีพระสงฆ์ซึ่งได้อุปสมบทเป็นมหาวีหาลังกาวงศ์ ชั้นคณาจารย์ ๘๐๐ รูป พระอนุจร ๑๔,๒๖๕ รูป สามเณรผู้ธรรมที่อุปสมบทเป็นนาคหลวง ๖๐๑ รูป รวมเป็นพระภิกษุสงฆ์ ๑๕,๖๖๖ รูป จาริกกัลยาณีนี้นี้มีความดังกล่าวมานี้^{๑๖}

จาริกกัลยาณีนี้อีกกันว่า เป็นเรื่องที่มีประโยชน์ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์มอญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิเคราะห์พระวินัยในพระพุทธศาสนาอีกด้วย เช่นการผูกพัทธสีมา ทำให้รู้ถึงเหตุผลและที่มาของแบบแผนการผูกพัทธสีมาในรามัญประกาศ ซึ่งปัจจุบันนี้ยังคงยึดถือตามแบบแผนที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงกำหนด เพราะถือกันทั่วไปในวัดมอญและพบว่าถูกต้องตามพระพุทธรูปบัญญัติและยังอาจนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับการผูกพัทธสีมาในประเทศไทยอีกด้วย ตลอดจนถึงการพิจารณาบุคคลที่เหมาะสมที่ควรแก่การบรรพชาหรืออุปสมบทเพื่อให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและเป็นประโยชน์แก่การสืบทอดรักษาพระพุทธศาสนาให้จีรังมั่นคง ยั่งยืนนาน และเป็นที่ยศรทธาของชาวโลกที่แท้จริง^{๑๗}

เรื่องพระเจ้าหงสาวดีธรรมเจดีย์ ฟ้นพระพุทธศาสนาในรามัญประเทศ มีเหตุการณ์เกี่ยวข้องถึงเมืองไทยนำคดีวินิจฉัยอยู่หลายข้อ พิจารณาตามพงศาวดารสมัยนั้น มอญกับพม่ารบพุ่งกัน เมื่อครั้งพระเจ้าราชาธิราชกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง เป็นมหายุทธสงครามอยู่ช้านาน จนหมดกำลังลงด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงเลิกสงครามกลับเป็นไมตรีกัน ทางกรุงศรีอยุธยาเกิดรบพุ่งกันกับเมืองเชียงใหม่ ครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระเจ้าติโลมหาราช เป็นมหายุทธสงครามอยู่ช้านานจนหมดกำลังลงทั้ง ๒ ฝ่าย จึงเลิกสงครามกลับเป็นไมตรีเช่นเดียวกันทั้งมอญกับพม่า และกรุงศรีอยุธยากับเชียงใหม่ และยังประหลาดต่อไปอีกที่พระเจ้าธรรมเจดีย์กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าติโลมหาราชต่างพระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธศาสนูปถัมภกิจเป็นอย่างวิเศษในสมัยเดียวกันทั้ง ๓ พระองค์ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถให้ทูตไปนิมนต์คณะสงฆ์เข้ามาจากลังกาทวีป เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๘ แล้วทรงพระราชศรัทธาสละสมบัติออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ถึง ๘ เดือน พระเจ้าธรรมเจดีย์ให้รวมพระสงฆ์เป็นลังกาวงศ์ทั่วทั้งรามัญประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๕ ฝ่ายพระเจ้าติโลมหาราชก็ให้สงฆ์ลังกาวงศ์ทำสังคายนาพระไตรปิฎกที่เมืองเชียงใหม่เป็นการใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ ดูราวกับบำเพ็ญพระปรมัตถบารมีแข่งกัน^{๑๘}

^{๑๖} กิตติ วรกุลกิตติ, มอญเสียเมือง, หน้า ๓๕ - ๔๐.

^{๑๗} พิศาล บุญผูก, “จาริกกัลยาณีนี้อีกและกัลยาณีสมา”, ใน รามัญรักษ์, หน้า ๘๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

จากการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเข้ามาทำลายพระพุทธศาสนา เพราะองค์พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง ในสมัยใดเกิดศึกษาสงคราม พระพุทธศาสนาก็เสื่อมทราม โดยเฉพาะในสมัยที่ประเทศรามัญถูกพม่ายึดได้ พระสงฆ์รามัญถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก

๒.๒ ลักษณะของรามัญนิกาย

๒.๒.๑ พระสงฆ์รามัญเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย

โดยทั่วไปพระสงฆ์รามัญได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัยมาแต่โบราณ และเป็นพระธรรมวินัยที่ถูกต้องตามพระบัญญัติของพระพุทธเจ้า ในด้านวัตรปฏิบัติและการสังวรขยายต่าง ๆ (การสวดมนต์ท่องบ่น) ของพระสงฆ์รามัญนั้น ในชั้นแรกก็เป็นไปตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติมาเมื่อครั้งอยู่ในอาณาจักรรามัญ เพราะพระสงฆ์เหล่านั้นเป็นพระที่บวชมาจากอาณาจักรรามัญหรือที่เรียกว่า “มอญนอก” ครั้นเมื่อมาอยู่ในประเทศไทยในระยะแรก ๆ ก็ยังรวมกันอยู่เป็นเอกเทศในหมู่ของพวกตน ด้วยยังมีอุปสรรคในเรื่องภาษา สังคมกรรมและสังวรขยายต่าง ๆ จึงใช้ภาษามอญเป็นพื้น ดังเช่นการบรรพชาอุปสมบทซึ่งทำกันในวัดมอญประจำหมู่บ้าน กุลบุตรที่เข้าทำการอุปสมบทก็เป็นชาวมอญในหมู่บ้านนั้น สังคมกรรมทุกอย่างจึงเป็นแบบมอญล้วน และคงจะเป็นเช่นนั้นมาจนกระทั่งถึงสิ้นสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์^{๒๐}

การที่พระสงฆ์รามัญปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงคงมั่นและเป็นแบบอย่างที่ดีจนพระภิกษุสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเกิดศรัทธาเลื่อมใส ถือเป็นแบบอย่างในการปฏิรูปพระพุทธศาสนา ก่อตั้งธรรมยุติกนิกายสืบต่อมา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระสงฆ์รามัญมีส่วนเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับพระสงฆ์ไทยมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการปกครอง เพราะต้องไปขึ้นกับคณะใดคณะหนึ่งดังได้กล่าวมาแล้ว ประกอบกับมีคนไทยที่นิยมนับถือลัทธินิกายแบบรามัญ ได้เข้าอุปสมบทในคณะสงฆ์รามัญมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ชาวมอญในชั้นหลัง ๆ ก็เป็นผู้ที่เกิดในประเทศไทยสามารถพูดและรู้ภาษาไทยได้ดีเหมือนกับคนไทยทั่วไป จึงมีการบางอย่างที่อนุวัตตามแบบไทย แต่ส่วนใหญ่ยังคงพยายามรักษาแบบอย่างของรามัญไว้ ดังปรากฏหลักฐานในรัชกาลที่ ๑ ว่า พระสงฆ์รามัญได้ทำสังฆกรรมโดยเฉพาะการอุปสมบททั้งแบบรามัญ (ใช้สำเนียงรามัญ) และแบบมคธ (ใช้สำเนียงมคธ) ต่อมาเมื่อมีคณะรามัญธรรมยุตขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๐ วัดรามัญที่แปลงเป็นธรรมยุตก็ขึ้นตรงต่อคณะธรรมยุต ระเบียบพิธีการบางอย่างจึงอนุวัตตามอย่างธรรมยุต บางอย่างก็

^{๒๐}สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๕.

ยังคงเดิม เช่นการบรรพชาอุปสมบท นิยมใช้ควบคู่ไปทั้งแบบรามัญและแบบธรรมยุต (แบบมคธ) กล่าวคือ ถ้าผู้บวชเป็นชาวมัญญ์ก็สวดอุตติงคสูตรจนจบจากรามัญก่อนแล้วจึงสวดแบบมคธทับอีกทีหนึ่ง ถ้าผู้บวชมิใช่ชาวมัญญ์ก็สวดอุตติงคสูตรจนจบจากแบบมคธก่อนแล้วจึงสวดแบบรามัญทับอีกทีหนึ่ง เท่ากับว่ามีการสวดทั้งสองแบบในการบรรพชาอุปสมบท ด้านวัตรปฏิบัติทางพระวินัย ส่วนมากก็ยังคงเป็นไปตามลัทธินิยมของรามัญนิกายซึ่งปฏิบัติกันมาแต่โบราณ ส่วนวัตรามัญอื่น ๆ ที่มีได้แปลงเป็นธรรมยุตก็ขึ้นต่อคณะมหานิกาย ซึ่งในภายหลังลัทธิวิธและสังฆกรรมต่าง ๆ ก็ได้โอนวัตรตามอย่างมหานิกาย และร่วมสังฆกรรมกับคณะมหานิกายได้ทั่วไป^{๒๑}

๒.๒.๒ พระสงฆ์รามัญทำให้เกิดการปฏิรูปศาสนา

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้มีการปรับปรุงคณะสงฆ์ครั้งใหญ่ หรือเรียกได้ว่าเป็นการปฏิรูปการศาสนา โดยมีพระภิกษุสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเป็นผู้นำ และได้ดำเนินการปรับปรุงตามแบบระเบียบของพระสงฆ์รามัญ ซึ่งทรงยกย่องให้เป็น “ครู” ในทางการศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย มูลเหตุที่จะมีการปรับปรุงการศาสนาในครั้งนั้น สืบเนื่องมาจากการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉานของพระภิกษุสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ทำให้ทรงเห็นว่าวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยผิดแบบแผนไปจากพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ จึงทรงพยายามที่จะแสวงหาทางปฏิบัติอันถูกต้องเกี่ยวกับพระธรรมวินัยตามพระพุทธบัญญัติ อันที่จริงเมื่อแรกทรงผนวชสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงตั้งพระทัยที่จะศึกษาวิปัสสนาธุระ^{๒๒}

เช่นเดียวกับเจ้านายที่ทรงผนวชเคยศึกษากันมาแต่ก่อน เพราะมีพระประสงค์จะผนวชเพียงพรรษาเดียว แต่บังเอิญสมเด็จพระบรมชนกนาถคือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตในระหว่างนั้น และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้ราชสมบัติต่อมา พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะอยู่ในสมณเพศต่อไปโดยไม่มีกำหนด และทรงมีเจตจำนงที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาให้รอบรู้ต่อไปตามหน้าที่ของพระภิกษุ ได้ทรงศึกษาวิปัสสนาธุระอย่างขะมักเขม้น และในไม่ช้าก็ทรงทราบสิ้นตำราที่พระอาจารย์เคยสอนเจ้านายมา ความข้อใดที่ทรงสงสัยพระอาจารย์ก็ไม่สามารถชี้แจงถวายให้สิ้นสงสัยได้ เป็นเหตุให้ทรงหันมาเริ่มศึกษาคันธธุระแทน และได้เสด็จไปประทับที่วัดมหาธาตุ ทรงศึกษาภาษามคธอย่างขะมักเขม้นเพียง ๓ ปี ก็ทรงรอบรู้ภาษามคธแตกฉานฝึกกับผู้อื่น พระบาทสมเด็จพระ

^{๒๑} สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย, หน้า ๑๕๕.

^{๒๒} เป็นการเรียนวิธีที่จะพยายามชำระใจของตนเองให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลส และยังมีการเรียนอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า คันธธุระ เป็นการเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยการพยายามอ่านพระไตรปิฎกให้รอบรู้พระธรรมวินัย ซึ่งต้องใช้เวลาในการเรียนหลายปี เพราะต้องเรียนรู้ภาษามคธก่อนจึงสามารถอ่านพระไตรปิฎกได้เข้าใจ.

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้เข้าแปลพระปริยัติธรรมถวายหน้าพระที่นั่ง ก็ทรงแปลได้ตลอด ไม่มีพลาดพลั้งให้พระมหาเถระในที่ประชุมพระราชคณะต้องตกท้วงเลย จึงได้รับพระราชทาน พดยศสำหรับเปรียญเอก ๕ ประโยค ให้ทรงถือเป็นสมณศักดิ์ต่อมา^{๒๓}

การที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงศึกษาค้นถุระผิดกับผู้อื่น ก็เพราะทรงตั้งพระทัยที่จะเรียนพระพุทธศาสนาให้รอบรู้อย่างถ่องแท้ ฉะนั้นเมื่อทรงทราบภาษามคธจนสามารถอ่านพระไตรปิฎกเข้าพระทัยได้โดยลำพังพระองค์ จึงทรงพยายามพิจารณาหลักฐานในพระพุทธศาสนา ต่อมาได้ทรงพยายามศึกษาพระไตรปิฎกทุกพระคัมภีร์อย่างสุขุม ทำให้ทรงทราบหลักที่แท้จริงแห่งพระพุทธศาสนา และทรงเห็นว่าวัตรปฏิบัติที่พระสงฆ์ไทยประพฤติกันเป็นแบบแผนและสั่งสอนกันสืบ ๆ มานั้น คลาดเคลื่อนผิดกับพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นอันมาก จึงเกิดความสลดในพระราชหฤทัย และทรงวิตกว่าพระสมณวงศ์ที่สืบเนื่องมาจากอัครสาวกของพระพุทธเจ้าคงจะสูญไปแล้ว ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็ควรจะลาผนวชออกเป็นอุบาสกดีกว่าที่จะประพฤติวัตรปฏิบัติต่อไปในทางที่ผิดพุทธบัญญัติ

ในขณะที่กำลังทรงพระวิตกและยังไม่ทรงเห็นทางที่จะแก้ไขนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงได้ยินกิตติศัพท์ว่า มีพระเถระมอญรูปหนึ่งชื่อ ชาย นามฉายาว่า พุทฺธวิโส บวชมาแต่เมืองมอญ มาอยู่วัดบวรมงคล ได้เป็นพระราชคณะที่ พระสุเมธมุนี เป็นผู้ชำนาญพระวินัยปิฎกและประพฤติวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎจึงเสด็จไปทรงวิสาสะสนทนาด้วยพระสุเมธมุนีได้ทูลอธิบายระเบียบวัตรปฏิบัติของพระมอญ คณะที่ท่านอุปสมบทมาให้ทรงทราบโดยพิสดาร สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงพิจารณาเห็นว่าไม่ห่างไกลจากพระพุทธบัญญัติเหมือนวัตรปฏิบัติของพระไทย ก็ทรงยินดีและเลื่อมใสใคร่ที่จะประพฤติวัตรปฏิบัติตามแบบพระมอญ แต่มีความขัดข้องเนื่องจากประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ อันเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช ไม่ทรงสามารถที่จะประพฤติให้ผิดกับระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ในวัดนั้นได้ พระองค์จึงเสด็จย้ายไปประทับ ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ โดยมีพระภิกษุที่เป็นศิษย์ของพระองค์และเลื่อมใสในพระดำริตามเสด็จไปวัดสมอรายด้วย^{๒๔} สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงกระทำทัฬหีกรรมอุปสมบทซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ณ สีมาน้ำหน้าวัดสมอราย พระภิกษุที่เป็น

^{๒๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, (พระนคร : สมาคมสังกมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๔๕-๔๘, และ เอ.บี. กริสโวลด์, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม, ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล (ม.จ.จงจิตรถนอม ดิศกุล ทรงพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในมหามงคลสมัยพระชนมายุเสมอด้วยสมเด็จพระราชบิดา, พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๒๔-๒๖.

^{๒๔} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า ๔๘-๕๐ และ เอ.บี. กริสโวลด์, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม, หน้า ๒๗-๒๘.

พระอุปฌาย์ พระกรรมวาจาจารย์ และพระอันดับ เป็นพระรามัญทั้งหมดจำนวน ๑๘ รูป ทุกรูปล้วนมีพรรษา ๒๐ ขึ้นไป และได้อุปสมบทมาจากสีมกัลยาณิในประเทศรามัญ การทำทัฬหีกรรมครั้งนั้นได้ทำเต็มพระราชอาณาชัย เพื่อให้หมดความแคลงพระราชหฤทัย กล่าวคือ พระกรรมวาจาจารย์สวดญัตติจุดตุกกรรมวาจาทั้งแบบรามัญ (สวดด้วยสำเนียงรามัญ) และแบบมกธ (สวดด้วยสำเนียงมกธ) จบครั้งหนึ่งแล้วก็เปลี่ยนพระอุปฌาย์และพระกรรมวาจาจารย์ชุดใหม่เวียนกันไปเป็นจำนวน ๑๘ รูปนั้น ได้ทำอยู่ทำนองนี้ถึง ๖ ครั้งจนเป็นที่พอพระราชหฤทัยเสร็จแล้วได้ทรงเปลี่ยนทำให้แก่พระศิษย์หลวงจำนวน ๘ รูปด้วย คณะสงฆ์เกิดใหม่ภายใต้การนำของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎนี้ได้ชื่อต่อมาในภายหลังว่า ธรรมยุติกา และกล่าวได้ว่าพระสงฆ์คณะธรรมยุตินี้มีพระสงฆ์รามัญนิกายเป็นครู^{๒๕}

จากการศึกษา แสดงให้เห็นว่า พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว แต่ยังคงดำรงอยู่โดยพระคุณสมบัติ คือพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์

สมเด็จพระเจ้าฟ้าเมื่อทรงผนวชแปลงเป็นรามัญนิกายแล้ว ทรงร่วมสมาคมแต่เฉพาะกับพระมอญในคณะของพระสุเมธมุนี ผู้ซึ่งพระองค์ทรงนับถือว่าเป็นพระอาจารย์ในการศึกษาพระธรรมวินัยและพระไตรปิฎกเท่านั้น มิได้ร่วมสมาคมกับพระมอญทั้งปวงทั่วไป ทรงรับเอาการครองผ้าแหวกอย่างพระมอญ และวิธีการสวดมนต์แบบมกธ คือ ต้องออกเสียงสระและพยัญชนะให้ถูกต้องตามอักขระ ฐาน กรณฺ์ ลิลิต และชนิด ใกล้เคียงกับภาษาบาลี ทรงถือพระวินัยบัญญัติ ๒๒๗ ข้อ เป็นหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ต่อมาเมื่อทรงตั้งระเบียบวัตรปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ธรรมยุติกา ได้ทรงถือพระวินัยตามพระไตรปิฎกเป็นหลัก วัตรปฏิบัติอย่างใดที่พระสงฆ์สยาม (มหา) นิกาย หรือพระสงฆ์รามัญนิกายประพฤติ ถ้าทรงสอบสวนเห็นว่าถูกต้องตาม พระพุทธบัญญัติก็คงไว้ ถ้าเห็นว่าผิดก็เลิกไปหรือทรงแก้ไขไปตามที่ทรงดำริว่าถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์คณะธรรมยุตจึงมีวัตรปฏิบัติผิดแปลกกับพระมหานิกายและพระรามัญนิกาย มีแต่การห่มผ้าเท่านั้นที่ยังเป็นอย่างพระมอญ^{๒๖}

การจัดระเบียบพระสงฆ์ธรรมยุตของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎนี้ ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบ และไม่ทรงรังเกียจในทางธรรมคือวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ธรรมยุต เห็นได้จากการที่ทรงตั้งพระสงฆ์ธรรมยุตเป็นพระราชาคณะหลายรูป แต่ทรงมีข้อรังเกียจอยู่ประการหนึ่งคือ การห่มผ้าอย่างพระมอญ ถึงกระนั้นพระองค์ก็มิได้มีรับสั่งทักท้วงแต่ประการใด จนเวลาใกล้เสด็จสวรรคต จึงทรงร้อนพระราชหฤทัย เมื่อทรง

^{๒๕} สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย, หน้า ๒๐๐.

^{๒๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า ๗๑.

ตระหนักดีว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎจะเป็นผู้สืบราชสมบัติต่อไปด้วยพระราชวิดกว่า เมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นครองราชย์แล้ว คงจะบังคับให้พระมหานิกายแปลงเป็นธรรมยุตมุ่งห้ามแบบพระมอญไปหมด ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงทราบความเรื่องนี้ ก็เข้าพระทัยในพระราชวิดก จึงทรงเขียนคำสารภาพถวายว่าที่ทรงจัดการเรื่องต่าง ๆ มานี้มีพระราชประสงค์แต่จะประพฤติพระธรรมวินัยให้ถูกต้องตามพระพุทธบัญญัติ โดยทรงเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับราชการบ้านเมือง แต่เมื่อทราบว่ามีบางอย่างไม่ชอบพระราชอัธยาศัยก็จะไม่ฝืน แล้วพระองค์ก็ได้ตรัสสั่งให้พระสงฆ์ธรรมยุตกลับมาห้ามคลุมอย่างมหานิกายตามเดิม และพระองค์ก็ทรงเลิกห้ามจีวรแหวกแบบมอญตั้งแต่นั้นมาจนลาผนวช การทั้งนี้ก็เป็นทีพอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีได้ทรงแสดงความรังเกียจต่อไป

ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสงฆ์ธรรมยุตซึ่งมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นประธานของหมู่คณะ ได้เข้าชื่อกันขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตกลับไปห้ามแหวกอย่างมอญอีก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่า พระองค์ไม่ทรงถือการพระศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยการแผ่นดิน ถ้าพระสงฆ์เห็นว่าปฏิบัติอย่างไรถูก ปราบปรามจะทำจงทำได้ตามใจ เท่ากับว่าได้พระราชทานเสรีภาพในการปฏิบัติพระศาสนาแก่พระสงฆ์ทั่วไป ตั้งแต่นั้นมาพระสงฆ์ในคณะของกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (วัดบวรนิเวศวิหาร) จึงได้กลับมาครองจีวรแหวกอีก และพระสงฆ์ธรรมยุตก็ห้ามผ้าแหวกแบบพระมอญตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาถึงทุกวันนี้^{๒๓}

การจัดระเบียบของพระภิกษุสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงคงมั่นสืบมาจนถึงปัจจุบัน ถึงจะแยกออกเป็นธรรมยุตินิกาย แต่ก็ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอน ตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเหมือนกับมหานิกาย มีบางข้อบางประการที่ปฏิบัติเคร่งครัดกว่าถือได้ว่า พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เป็นสัจธรรมอันประเสริฐ สามารถพิสูจน์ได้ทุกกาลสมัย

๒.๓ ธรรมเนียมของรามัญนิกาย

๒.๓.๑ การบรรพชาอุปสมบท

ในยุคแรก ๆ ก็คงใช้ตามแบบอย่างรามัญล้วน เพราะยังมีจำนวนน้อยและรวมกันอยู่เป็นเอกเทศ และวัดรามัญส่วนมากที่ตั้งอยู่ในกลุ่มประชาชนที่เป็นชาวมอญ กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในวัดพระสงฆ์รามัญนั้นก็จะเป็นชาวมอญด้วยกันเอง สังคมกรรมทุกอย่างจึงเป็นอย่างรามัญล้วน และการก็คงจะเป็นไปในรูปนี้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ แต่มาถึงยุค

^{๒๓} สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย, หน้า ๒๐๑-๒๐๒.

กรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระสงฆ์รามัญได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับพระสงฆ์ไทยมากขึ้น โดยเฉพาะก็เกี่ยวข้องกันในการปกครอง ซึ่งเข้าใจว่าคงได้รวมอยู่ในการปกครองของคณะสงฆ์ไทย คณะใดคณะหนึ่งมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ฉะนั้น สังคมกรรมและการสังวัชยาย บางอย่างก็คงเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสมควรแก่กาลเวลา กระทั่งถึงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงปรากฏหลักฐานแน่นอนว่า พระสงฆ์รามัญในประเทศไทยได้กระทำสังฆกรรมโดยเฉพาะในการบรรพชาอุปสมบท ทั้งตามแบบรามัญ คือใช้สำเนียงรามัญ และตามแบบมคธ คือสำเนียงมคธ ดังปรากฏตามตำนานว่า ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงผนวชอยู่และได้ทำทัฬหีกรรม (บวชซ้ำ) ในคณะสงฆ์รามัญในครั้งกระนั้น ซึ่งมีพระอุปัชฌาย์ พระกรรมวาจาจารย์ และพระอัครนัค เป็นพระรามัญล้วนนั้น พระกรรมวาจาจารย์ต้องสวดอุทิศจิตตุดองกรรมวาจาทั้งแบบรามัญ สวดด้วยสำเนียงรามัญ และแบบมคธ สวดด้วยสำเนียงมคธ นี่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า กรรมวาจาในการอุปสมบทกรรมของพระสงฆ์รามัญ คงนิยมใช้ทั้งแบบรามัญและแบบมคธควบคู่กันไปตั้งแต่ครั้งนั้นมาแล้ว เพราะถ้าไม่เป็นของที่นิยมใช้กันแพร่หลายแล้ว พระสงฆ์จำนวน ๑๘ รูป ที่มาเป็นคณะสงฆ์กระทำทัฬหีกรรมแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้น ก็คงจะไม่สามารถผลัดเปลี่ยนกัน เป็นพระอุปัชฌาย์และพระกรรมวาจาจารย์ สวดอุทิศจิตตุดองกรรมวาจาถวายจนเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทุกองค์เป็นแน่นอน เหตุผลที่ทำเช่นนั้นก็เพื่อให้เกิดความมั่นใจในอุปสมบทกรรมนั้นยิ่งขึ้น^{๒๘}

การอุปสมบทในทางพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันมี ๒ แบบคือ แบบมหานิกาย และแบบธรรมยุต แต่ชาวพุทธยอมรับว่าเป็นพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนาเหมือนกัน

ต่อมาเมื่อเกิดมีคณะรามัญธรรมยุตขึ้น (ตั้งแต่ ร.ศ.๑๑๖ หรือ พ.ศ.๒๔๔๐ เป็นต้นมา) วัดรามัญที่แปลงเป็นธรรมยุตก็ขึ้นตรงต่อคณะธรรมยุต ระเบียบพิธีการบางอย่างก็อนุวัตรตามอย่างธรรมยุต บางอย่างก็ยังคงเดิมอยู่ ส่วนวัดรามัญที่มีได้แปลงเป็นธรรมยุตก็ต้องไปขึ้นต่อคณะมหานิกายโดยปริยาย ในระยะต้นๆ ระเบียบการบางอย่างก็คงเปลี่ยนแปลงไปบ้าง บางอย่างก็คงอยู่ตามเดิม เช่นเดิวกัน แต่ต่อมาภายหลังจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ทราบวาลัทธิวิธีและสังฆกรรมต่าง ๆ ของพระสงฆ์รามัญที่ขึ้นอยู่ในสังกัดคณะมหานิกายนั้น ได้อนุวัตรตามอย่างของคณะมหานิกาย และร่วมสังฆกรรมกับคณะมหานิกายได้ทั่วไป สำหรับคณะรามัญธรรมยุตนั้น ลัทธิวิธีและสังฆกรรมต่าง ๆ ส่วนมากก็ใช้ตามอย่างธรรมยุต แต่บางอย่างก็ยังคงแบบรามัญไว้ เช่น การบรรพชาอุปสมบท นิยมใช้ควบคู่กันไปทั้งแบบรามัญและแบบธรรมยุต แบบมคธ กล่าวคือ

^{๒๘} สุเชาว์ พลอยชุม, คณะสงฆ์รามัญในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๒ - ๒๓๔.

การบรรพชาอุปสมบทของคณะรามัญธรรมยุตนั้น ได้ถือปฏิบัติกันมานานแล้วว่า ถ้าผู้บวชเป็นชาวมัญ ก็สวดสูตรจิตตสูตรมาจามัญก่อนแล้วจึงสวดแบบมคธทับอีกทีหนึ่ง ถ้าผู้บวชมิใช่ชาวมัญ ก็สวดสูตรจิตตสูตรมาจาแบบมคธก่อนแล้วจึงสวดแบบรามัญทับอีกทีหนึ่ง จึงเป็นอันว่าสวดทั้งสองอย่างในการบรรพชาอุปสมบททุกครั้ง ได้ใช้เป็นแบบปฏิบัติกันสืบมาจนทุกวันนี้ ส่วนวัตรปฏิบัติทางพระวินัยส่วนมาก ก็ยังคงเป็นไปตามลัทธินิยมของรามัญนิกายซึ่งเป็นปฏิบัติกันมาแต่โบราณ^{๒๕}

พระอุปัชฌาย์รามัญนั้น ครั้งโบราณเข้าใจว่าคงตั้งกันเองตามความเหมาะสม โดยถือเอาหลักเกณฑ์ทางพระวินัยที่มีพระพุทธานุมัติกำหนดไว้ว่า ภิกษุผู้มีพรรษาหย่อน ๕ เป็นนวกะ ภิกษุผู้มีพรรษาพ้น ๕ แต่หย่อน ๑๐ เป็นมัชฌิมะ ภิกษุผู้มีพรรษาพ้น ๑๐ ไปแล้ว เป็นเถระ ทรงอนุญาตให้เป็นอุปัชฌาย์ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ ต่อมาเมื่อพระสงฆ์รามัญเข้ามารวมอยู่ในคณะสงฆ์ไทย ซึ่งได้มีการจัดการปกครองตามระเบียบแบบแผนของไทย ระเบียบแห่งการเป็นพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์รามัญก็ยังคงดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนแห่งการปกครองในยุคนั้น ๆ กระทั่งมาถึงยุคที่แบ่งการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคตามนิกาย พระอุปัชฌาย์ธรรมยุตก็ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ซึ่งคณะธรรมยุตได้ถือเป็นระเบียบปฏิบัติมาตั้งแต่เริ่มมีคณะธรรมยุตขึ้นแล้ว พระอุปัชฌาย์มหานิกาย ก็ได้รับการแต่งตั้งจาก เจ้าคณะฝ่ายมหานิกายนั้น ๆ แต่มีบางสมัยที่พระอุปัชฌาย์ของรามัญธรรมยุตได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะฝ่ายมหานิกาย อันเนื่องมาจากความสับสนเกี่ยวกับเจ้าสังกัด ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ การปกครองรวมกัน พระอุปัชฌาย์รามัญก็ขอแต่งตั้งจากเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะภาคตามลำดับ บางครั้งสอบที่เจ้าคณะจังหวัด บางครั้งสอบที่เจ้าคณะภาค การชื่อนั้นส่วนมากช้อมเป็นภาษาไทยล้วน เว้นไว้แต่เจ้าคณะที่ชื่อนั้นเป็นธรรมยุต ก็ช้อมแบบธรรมยุต คือแบบสำเนียงมคธ และบางท่านก็ให้ช้อมเป็นสำเนียงรามัญ แล้วก็มีล่ำมแปลให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง สันนิษฐานว่าการองค์การปกครองเป็นผู้แต่งตั้งในที่สุด ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นต้นมา

การปกครองคณะสงฆ์แยกกันปกครองตามนิกายวัดรามัญธรรมยุต ซึ่งเรียกว่า “คณะรามัญธรรมยุต” ก็ขึ้นกับคณะธรรมยุต วัดรามัญที่มีใช้ธรรมยุตก็ขึ้นกับคณะมหานิกาย ฉะนั้น พระอุปัชฌาย์ของคณะรามัญธรรมยุต ก็ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต พระอุปัชฌาย์ของรามัญที่ขึ้นกับคณะมหานิกายก็ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกาย แต่สำหรับพระอุปัชฌาย์ของคณะรามัญธรรมยุตนั้น คณะธรรมยุตได้จัดให้มี

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕.

คณะกรรมการคณะรามัญธรรมยุตขึ้นคณะหนึ่งมี ๔ รูป ทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือกชักซ้อม และอนุวัติ ผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์ของคณะรามัญธรรมยุตก่อนแล้ว จึงเสนอขอรับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตแล้วทำการชักซ้อมตามแบบคณะธรรมยุตอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะการบรรพชาอุปสมบทของคณะรามัญธรรมยุตนั้น สวดอุทิศทั้งแบบรามัญและแบบธรรมยุต ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องชักซ้อมทั้งสองแบบ คณะกรรมการคณะรามัญธรรมยุตจำนวน ๔ รูป ดังกล่าวนั้น ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นชุดแรก คือ

๑. พระวินัยสาทร (มะลิ พุทฺธปุณฺณ) วัดสำแล ปทุมธานี

๒. พระครูปริยัติสุนทร (เขียว พุทฺธรชฺชิโต ป.๕ รามัญ) วัดพญาปราบปิจจามิตร สมุทรปราการ

๓. พระครูจารุสารโสภณ (อุ่งเงิน) วัดรามพงสาวาส ลพบุรี

๔. พระครูปทุมธรรมรัต (หยวก นนฺทโก) วัดโคก ปทุมธานี

เกี่ยวกับการร่วมสังฆกรรมกันระหว่างพระสงฆ์รามัญกับพระสงฆ์ไทยนั้น ปรากฏว่าพระสงฆ์รามัญกับพระสงฆ์ไทยไม่เคยร่วมสังฆกรรมมาแต่ครั้งโบราณแล้ว เพราะต่างอยู่เป็นเอกเทศต่อกันมาแต่โบราณแล้ว ประกอบทั้งมีจารีตประเพณีและภาษาต่างกัน จึงร่วมกันไม่ได้ อยู่เอง มาถึงยุคที่มีคณะรามัญธรรมยุตขึ้น พระสงฆ์คณะรามัญธรรมยุตก็ไม่ได้ร่วมสังฆกรรมกับพระธรรมยุตทั่วๆ ไป มิใช่เป็นเพราะรังเกียจทางวินัยปฏิบัติ เพราะธรรมยุตก็สืบเนื่องมาจากพระสงฆ์รามัญ แต่เป็นเพราะมิได้มีความสัมพันธ์กันมานาน จึงทำให้เข้ากันไม่ได้สนิท ดังที่ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) วัดบวรนิเวศวิหาร ครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะธรรมยุต ภาค ๑-๒-๖ ได้อธิบายไว้ว่า “พระรามัญธรรมยุตนี้ แม้เราได้รับรองเป็นธรรมยุตแล้ว ก็รับรองว่าเป็นรามัญธรรมยุตตามสายที่สืบต่อกันมา แต่ส่วนการสัมพันธ์ได้ห่างกันมานานแล้ว และสังฆกรรมก็เข้าร่วมทำกันเป็นเวลานานแล้วด้วย เป็นการขาดระยะไม่ติดต่อกัน” และคณะธรรมยุตก็ไม่ประสงค์ให้คณะรามัญธรรมยุตเปลี่ยนแปลงลัทธิวิธีต่าง ๆ เป็นแบบธรรมยุตทั้งหมด พระมหาเถระธรรมยุตบางท่านได้เล่าว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตอยู่ ทรงมีพระปรารภว่า พระสงฆ์รามัญธรรมยุตควรจะรักษาแบบอย่างของรามัญไว้ มิฉะนั้นนานไปจะสูญเสียหมด ในระหว่างพระสงฆ์รามัญคณะธรรมยุตกับพระสงฆ์รามัญคณะมหานิกาย ก็ไม่ร่วมสังฆกรรมกันมาเป็นเวลานานแล้ว เพราะต่างถือว่ามีลัทธิวิธีทางพระศาสนาที่ต่างกัน จึงต่างก็ปฏิบัติไปตามลัทธิวิธีของตน ฯ”^{๓๐}

^{๓๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๖-๒๔๒.

๒.๓.๒ การสวดพระปริตร

ธรรมเนียมของพระสงฆ์รามัญอย่างหนึ่งที่มีมาแต่โบราณ และได้รับการสืบทอดกันมาจนกลายเป็นราชประเพณีอย่างหนึ่งของราชสำนักไทยมาจนทุกวันนี้ คือการสวดพระปริตรแบบรามัญ

การสวดพระปริตรเป็นการสวดเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ (ปริตฺต แปลว่า คุ้มครอง) ไทยเรารับตำราการสวดพระปริตรมาจากลังกา มี ๒ ชนิดคือ ราชปริตร ๙ ตำนาน และราชปริตร ๑๒ ตำนาน แต่ก่อนถ้าเป็นงานมงคลสามัญ เช่น ทำบุญบ้าน ฉลองพระ โฉนจุก จะสวดปริตร ๙ ตำนาน ถ้าเป็นงานใหญ่เช่น พระราชพิธีสวดมนต์วันเดียว ได้แก่ พิธีถือน้ำพิธีแรกนา หรืองานฉลองอายุงานแต่งงาน จะสวดปริตร ๑๒ ตำนาน ต่อมาปริตร ๑๒ ตำนานก็ใช้เฉพาะงานหลวง เช่น พระราชพิธีต่าง ๆ^{๓๑}

สำหรับกระบวนการสวดพระปริตรนั้น โดยปกติพระรามัญนิคายจะสวดทำนองหนึ่ง พระมหานิกายทำนองหนึ่ง (เรียกการสวดอย่างสังโยค) และพระธรรมยุติกนิกายอีกทำนองหนึ่ง (คล้ายกับทำนองลังกาผสมมอญ) แต่ถ้าสวดรวมกันก็จะใช้ทำนองของมหานิกาย ส่วนระเบียบพระปริตรที่ใช้สวดนั้น พระมหานิกายกับพระรามัญนิคายสวดเหมือนกัน แต่สำหรับพระธรรมยุติกนิกายนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแก้ไขเป็นแบบต่างหากคือทรงตัดทอนคาถาที่เพิ่มนอกปริตรหลายแห่ง นอกจากนี้พระธรรมยุติกนิกายจะสวดแต่ปริตร ๙ ตำนานเท่านั้น การทำนํามนต์ก็เป็นส่วนหนึ่งของการสวดพระปริตร ฉะนั้นจึงเป็นประเพณีบ้านเมืองมาแต่โบราณเมื่อมีการสวดพระปริตรจะตั้งบาตรหรือหม้อใส่น้ำมีเทียนจุดติดไว้ และผูกด้ายสายสิญจน์ล้ามมาให้พระสงฆ์ถือในเวลาสวดพระปริตร^{๓๒}

การสวดพระปริตรทำนํ้าพระพุทธมนต์ ถือเป็นสิ่งสำคัญในราชประเพณีอย่างหนึ่ง มีตำแหน่งพระครูพระปริตรไทย ๔ รูป พระครูพระปริตรมอญ ๔ รูป สำหรับสวดทำนํ้าพระพุทธมนต์ ในงานพระราชพิธีซึ่งมีการสงฆ์มุขากิเษก จะมีพระราชกณะไทยรูปหนึ่ง มอญรูปหนึ่ง กับพระครูพระปริตรไทย ๔ รูป มอญ ๔ รูป สวดทำนํ้าพระพุทธมนต์สำหรับใช้สงฆ์มุขากิเษกทุกงาน และโดยปกติพระครูพระปริตรมอญต้องเข้าไปสวดทำนํ้าพระพุทธมนต์ที่หอศาสตราคมทุกวัน นํามนต์พระปริตรนั้นส่วนหนึ่งแบ่งส่งไปเป็นนํ้าสงฆ์พระพัคตรและโสจรสงฆ์ อีกส่วน

^{๓๑} สมเด็จพระมหาธีรราชูปถัมภ์, “ตำนานพระปริตร,” ใน ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๒๐๕, ๒๑๘.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

หนึ่งใสบาตร ๒ ใบ ให้สังฆการีถือตามพระครูพระปริตร ๒ รูปเข้าไปเดินประด้วยหญ้าคาที่
ในพระราชวังในเวลาบ่าย ๑๔ นาฬิกาทุกวันเสมอมาตั้งแต่โบราณ^{๓๓}

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับเรื่องการ
สวดพระปริตรทำน้ำพระพุทธมนต์นี้ว่า ตามประเพณีที่เป็นมาแต่โบราณนั้น โปรดให้พระสงฆ์
รามัญสวดพระปริตรตามแบบอย่างรามัญ ถวายน้ำพระพุทธมนต์และน้ำสรงพระองค์
พระเจ้าอยู่หัว และใช้เป็นน้ำสรงพระพักตร์ประพรมเป็นทักษิณาวรรตรอบพระราชมนเทียร
ทุกวัน พระสงฆ์อื่น ๆ แม้จะมีฐานันดรยศปรากฏด้วยเกียรติคุณ เรียนรู้พระคัมภีร์ทั้งที่เป็นพระราชา
คณะเปรียญหรือเป็นอาจารย์บอกภาวนาวิธ หรือพระสงฆ์ที่รู้ประกอบวิทยาคมมีเวทมนตร์
เป็นที่นับถือของคนจำนวนมาก ก็ไม่เคยมีบทบาทสำคัญให้มารับการผลัดเปลี่ยนในการสวด
พระปริตรถวายน้ำพระพุทธมนต์เลย^{๓๔} การที่นิยมให้พระสงฆ์รามัญแต่พวกเดียวทำการสวดพระ
ปริตรเป็นประจำ ก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงเหตุผลที่ทำเช่นนั้นเป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียง
เรื่องราวที่เล่าต่อ ๆ กันมาหลากหลายความเห็น ดังจะยกมาเป็นตัวอย่างคือ พวกหนึ่งกล่าวว่า
เนื่องมาจากสมัยสมเด็จพระนเรศวร พระองค์ทรงนับถือพระมหาเถรคันฉ่องว่าเป็นพระอาจารย์ และ
โปรดฯให้อาราธนาแต่พระสงฆ์รามัญมาสวดพระปริตรในพระราชวัง อีกพวกหนึ่งเล่าว่าพระสงฆ์
รามัญรูปหนึ่งได้เดินทางมายังประเทศไทยกับน้องสาว เมื่อมาถึงแล้วได้แสดงให้พระสงฆ์ทั้งหลายที่
ไม่ยอมรับร่วมสังฆกรรมกับตน เห็นว่า ตนยังบริสุทธิ์อยู่โดยใช้พร้าที่ถือมาด้วยเล่มหนึ่งเป็นพยาน
หลังจากที่ตั้งสัตยาธิษฐานแล้ว ได้ขว้างพร้านั้นลงไปในแม่น้ำ พร้านั้นก็ลอยขึ้นมาให้ปรากฏ ครั้น
พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงทราบความ ก็ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใส ตั้งพระภิกษุนั้นเป็นพระไตรสรณ
ธัมม แล้วทรงนับถือพระสงฆ์รามัญซึ่งเป็นศิษย์ของพระไตรสรณธัมมสืบมา จึงให้อาราธนาแต่
พระสงฆ์รามัญมาสวดในพระราชวัง ยังมีอีกพวกหนึ่งกล่าวว่า เมื่อครั้งที่เกิดปีศาจคะนองทำการ
หลอกหลอนในพระราชวัง (บางพวกว่ามีสายรุ้งตกในพระราชวังทุกวัน) พระเจ้าแผ่นดินแห่ง
กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา โปรดฯให้นิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงว่าดีมีอำนาจมาสวดพระปริตร
ตลอดจนผู้รู้วิทยาคมต่าง ๆ มาทำการแก้ไข แต่ไม่สามารถขจัดเหตุร้ายนั้นได้

ภายหลังจึงได้นิมนต์พระสงฆ์รามัญวัดทองปุมมาสวดพระปริตร ในการนั้นพระสงฆ์
รามัญได้ปฏิเสธที่จะรับพระราชทานไทยธรรมต่าง ๆ เพราะจะทำให้พระปริตรเสื่อมอำนาจ

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

^{๓๔} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ประเพณีพระสงฆ์รามัญสวดพระปริตรทำน้ำพระพุทธมนต์
ในพระราชวังชั้นใน,” ใน *ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*, (พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พันตรีหม่อมเจ้าไตรทิพเทพสุต, พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕),
หน้า ๕๘.

ยอมรับแต่อาหารบิณฑบาตอย่างเดียว เมื่อพระสงฆ์รามัญเจริญพระปริตรแล้ว ปีสากะนอง (หรือสายรุ้ง) ก็สงบหายไป ตั้งแต่นั้นมาพระสงฆ์รามัญจึงได้เข้าไปสวดพระปริตรในพระราชวังทุกวัน และถือเป็นธรรมเนียมที่พระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานแต่อาหารบิณฑบาตซึ่งเรียกว่า ทรงบาตรพระปริตร ก่อนในเวลาเช้าทุกวัน และมีได้มีไทยธรรมอื่นถวายเลย^{๓๕} อย่างไรก็ตามไม่ว่าความนิยมในการให้พระสงฆ์รามัญแต่พวกเดียวทำการสวดพระปริตรจะมีสาเหตุเนื่องมาจากอะไรก็ตาม เราก็ได้ถือปฏิบัติเป็นประเพณีติดต่อกันมามิได้ขาดจนกระทั่งปัจจุบัน

นอกจากการสวดพระปริตรตามปกติประจำวันดังกล่าวแล้ว ถ้ามีการเสด็จพระราชดำเนินเป็นระยะทางไกล ต้องไปประทับแรม ณ ตำบลใด ๆ หรือเสด็จไปในการสงครามหรือการโพนช้าง พระสงฆ์รามัญสวดพระปริตรนี้ก็ต้องตามเสด็จพระราชดำเนินด้วยทุกครั้ง ดังมีหลักฐานปรากฏว่า ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ได้เสด็จไปประทับที่เมืองลพบุรีเป็นเวลา ๘ เดือนในฤดูแล้งทุกปี และได้อาราธนาพระสงฆ์รามัญวัดทองปู้ (อยุธยา) ให้ตามเสด็จขึ้นไปตั้งอารามชื่อวัดทองปู้ อยู่สวดพระปริตรถวายน้ำพระพุทธรณ์ทุกวัน^{๓๖}

พระครูพระปริตรรามัญ ๔ รูป ที่ทำหน้าที่สวดพระปริตรทำน้ำพระพุทธรณ์ที่หอศาสตราคมในพระบรมมหาราชวัง ได้แก่ พระครูราชสังวร พระครูสุนทรวิลาส พระครูราชปริตร และพระครูสิทธิเดชะ ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระครูทั้ง ๔ รูปนี้ประจำอยู่ที่วัดชนะสงคราม ส่วนพระครูพระปริตรไทย ๔ รูป ที่ร่วมในการสวดพระปริตร ได้แก่ พระครูปริตรโกศล พระครูพุทธรณ์ปริชา พระครูอุดมสังวร และพระครูอมรวิชัย สองรูปแรกเป็นตำแหน่งประจำวัดบวรนิเวศวิหาร สองรูปหลังประจำวัดพระเชตุพนฯ ประเพณีการสวดพระปริตรแบบรามัญเป็นประจำทุกวันได้ถือปฏิบัติมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๘๕ ปรากฏว่าพระภิกษุที่สามารถสวดรามัญได้นั้นมีน้อยรูป ไม่พอจะผลัดเปลี่ยนกันมาทำการสวดพระปริตรได้ทุกวัน พระครูราชสังวร (อายุวฑฺฒโก พิศ) ผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามครั้งนั้น ได้มีหนังสือถึงกรมการศาสนา ขอลดวันสวดพระปริตรลง กระทรวงศึกษาธิการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลก็ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ลดวันลงมาทำการสวดเฉพาะวันธรรมสวนะ (วันพระ) เท่านั้น พิธีในการสวดก็ยังคงเป็นไปตามปกติเช่นที่เคยปฏิบัติมา^{๓๗}

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๖๐.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^{๓๗} สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย, หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

๒.๔ สรุป

เมื่อพระพุทธศาสนากาลล่วงแล้วได้ ๒๑๘ พรรษา พระเจ้าศรีธรรมโศกราช ได้เสวยราชสมบัติในเมืองปาตลีบุตรมหานคร พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้ประชุมพระอรหันต์ทำตติยสังคายนาสำเร็จแล้ว จึงได้ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ มาประกาศพระพุทธศาสนาในรามัญประเทศ ในแผ่นดินพระเจ้าศิริมาโสก ครองราชย์สมบัติในสุวรรณภูมิมหานคร ในกาลต่อมาเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ขึ้นครองราชสมบัติ พระสงฆ์ในรามัญประเทศแตกแยกกันอยู่เป็น ๖ นิกาย ต่างรังเกียจไม่ร่วมสังฆกรรมกัน และถือคติประพฤติผิดผิดกันไป พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงพระวิตกว่าจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อม จึงตรัสให้นิมนต์พระเถระานุเถระที่เป็นคณาจารย์ในนิกายต่าง ๆ มาปรึกษา ตรัสอ้างถึงครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงชำระสมณวงศ์ให้บริสุทธิ์แล้ว ทรงส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ ๒ องค์ นำพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในรามัญประเทศ จึงร่วมสมณวงศ์อันเดียวกันมาแต่เดิม ต่อมาทรงโปรดเกล้าฯ ให้จารึกประวัติการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในเมืองมอญ และการผูกพัทธสีมาพระอุโบสถกัลยาณีที่เมืองหงสาวดี เมื่อผูกพัทธสีมาแล้ว พระเจ้าธรรมเจดีย์โปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญกรุงหงสาวดีอุปสมบทเป็นลังkawงศ์ในสีมากัลยาณี

พระสงฆ์มอญโดยทั่วไป ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ถูกต้องตามพระบัญญัติของพระพุทธเจ้ามาแต่โบราณ ในด้านวัตรปฏิบัติและการสังวรขยายต่าง ๆ เป็นไปตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติมาครั้งอยู่ในอาณาจักรรามัญ เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย มีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ไทยมากขึ้น มีคนไทยนิยมนับถือลัทธินิกายแบบรามัญ ได้เข้ามาอุปสมบทในคณะสงฆ์รามัญมากขึ้นตามลำดับ ทำให้พระสงฆ์มอญสามารถพูดและรู้ภาษาไทยได้ดีเหมือนกับคนไทยทั่วไป มีธรรมเนียมของพระสงฆ์รามัญอย่างหนึ่งที่มีมาแต่โบราณและได้รับการสืบทอดกันมาจนกลายเป็นราชประเพณีอย่างหนึ่งของราชสำนักไทยมาจนถึงทุกวันนี้ คือการสวดพระปริตรรามัญ ทุกวันธรรมสวนะจะมีพระครูพระปริตรรามัญ ๔ รูป ทำหน้าที่สวดพระปริตรทำน้าพระพุทธมนต์ที่หอศาสตราคมในพระบรมมหาราชวัง